

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Солонар А. В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки СумДУ

Холод О. В., студентка гр. Юм-51 навчально-наукового інституту права СумДУ

Солонар А. В., Холод О. В. Проблеми забезпечення економічної безпеки України в умовах євроінтеграційних процесів. В даній статті досліджується сутність та складові економічної безпеки країни. Виокремлюються основоположні засади економічної безпеки країни. Розглядається ряд внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці України, що впливають на її розвиток з огляду на євроінтеграційні процеси.

Із ряду понять економічної безпеки країни найбільш узагальненим є її визначення як загальнонаціонального комплексу заходів та механізмів протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, використання якого дає змогу досягнути та підтримувати стабільний розвиток економіки держави.

Крім цього окреслено основні засади, на яких загалом формується економічна безпека країни (економічна незалежність; стабільність і стійкість національної економіки; здатність до саморозвитку і прогресу).

Також визначено основні принципи забезпечення економічної безпеки України (верховенство закону під час забезпечення економічної безпеки; додержання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави; взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки; своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів; пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру; інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою).

Здійснено узагальнення структурних елементів економічної безпеки України серед яких - сировинно-ресурсна безпека; енергетична безпека; фінансова безпека; соціальна безпека; інноваційно-технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека.

Зазначено, що на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства і держави першочерговим та невідкладним завданням наукового потенціалу України та її владних структур є виявлення і усунення внутрішніх і зовнішніх причин і умов деструктивного та дестабілізуючого впливу на національну економічну безпеку держави.

***Ключові слова:** економічна безпека, економічна незалежність, забезпечення економічної безпеки, загрози економічній безпеці, фінансово-економічна криза*

Solonar A. V., Holod O. V. Problems of economic security of Ukraine in conditions of European integration processes. The essence and components of economic security of the state is researched in this article. The fundamental basic principles of economic security of the state are defined. A range of internal and external risks of economic security of Ukraine is distinguished which influences its development taking into account European integration processes.

The most generalized term for the notion “economic security” is the next one: it is a nation-wide complex of procedures and mechanisms of external and internal risks countermeasures, the use of which allows reaching and maintaining a stable development of the state economy.

Besides the main groundings, on which economic security of the country is based, are determined (economic independence; stability and sustaining power of national economy; ability to self-development and progress).

Also the basic principles of providing of economic security of Ukraine are defined (supremacy of statute law by providing of economic security; keeping the balance of economic interests of an individual, family, society, state; mutual responsibility of a person, family, society and state as for providing of economic security; timeliness and correspondence of actions which are connected with

prevention of dangers and defense of national economic interests; the priority of contractual (peaceful) actions in solving of both internal and external conflicts of economic character; integration of national economic security with international economic security).

The generalization of structural elements of economic security of Ukraine is made, among them there are feedstock and resource security; energetic security; financial security; social security; innovative technological security; food security; international economic security.

It is mentioned that at present stage of society and state development the main and urgent task of scientific potential of Ukraine and its governmental structures is identifying and removal of internal and external reasons and conditions of destructive and destabilizing influence on national economic security of the state.

Key words: economic security, economic independence, economic security, threats to economic security, the economic and financial crisis

Розвиток України – під впливом ЄС, світової глобалізації, навколишніх обставин та середовища – все більш загострює деякі внутрішні проблеми нашої країни. Невідкладного реформування та вдосконалення разом з іншими потребує також питання економічної безпеки нашої країни.

Питання забезпечення економічної безпеки держави викликають підвищений інтерес українських науковців та практиків, що зумовлено трансформацією економічних і суспільних відносин у світі. Велике значення економічна безпека має в нинішній Україні, яка прагне посісти гідне місце в світовому геополітичному і економічному просторі. Сучасний стан модернізації національної економіки в умовах формування універсальних способів і правил дії постійно ставить перед державою нові і все більш складні виклики. Постає необхідність дослідження механізму економічної безпеки України для ефективних дій щодо передбачення, зниження та нейтралізації впливу всіляких загроз та ризиків [1, с.132].

Метою статті є дослідження суті, складових економічної безпеки та загроз для її розвитку в Україні з огляду на євроінтеграційні процеси.

Проблемам безпеки присвячено багато наукових досліджень. Разом з тим природа безпеки, зокрема національної та економічної, вимагає наукового пошуку, реагування на постійні зміни в політиці та економіці, що зумовлює необхідність подальшого дослідження даного питання [2, с.80].

Серед вітчизняних учених можна виокремити таких як: О. Бандурка, І. Бінько, О. Белов, Є. Бобров, О. Власюк, Т. Ковальчук, Г. Козаченко, С. Лекарь, В. Пономарьов, О. Корнієвський, В. Мунтіян, В. Шлемко та ін.

Значний внесок у розробку проблеми економічної безпеки країни зробили зарубіжні вчені: Л. Абалкін, Л. Браун, Дж. Йочелсон, Л. Мієрі, Б. Прокопов, В. Сенчагов, М. Цілінські.

Науковці наполегливо порушують питання про важливість теоретичних засад економічної безпеки на макро- і мікрорівні.

«Не принижуючи важливості рішення проблеми безпеки у всіх областях і сферах діяльності, – стверджує російський економіст Б.І. Прокопов, необхідно підкреслити базисну роль економіки, тому що виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних благ первинні для кожної з них, визначають життєдіяльність і життєздатність суспільства» [3].

Дослідження проблеми економічної безпеки в наукових працях вітчизняних та іноземних економістів і політологів пов'язані з розробкою актуальних аспектів теорії безпеки, характеристикою основних умов і факторів, що породжують загрози економіці, аналізом ролі та місця економічної безпеки в теоріях міжнародних відносин (теорія конфліктів, катастроф, компромісів, ризиків, хаосу). Автори, які працюють у цих напрямках, особливу увагу приділяють з'ясуванню суті даного явища шляхом аналізу факторів та умов, критеріїв економічної безпеки, дослідженню проблем уразливості національних економік, класифікації загроз економічній безпеці та механізмів їх локалізації [2, с.80].

Вищезазначені науковці пропонують різноманітні підходи стосовно

вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки, які потребують систематизації, вивчення їх теоретичної та практичної значущості та подальшого розвитку. Крім того, предмет розгляду представників наукового співтовариства становлять основні види загроз та чинників, що негативно впливають на економічну безпеку України. Але при більш детальному аналізі матеріалів публікацій слід відзначити, що питання економічної безпеки України ще вимагають досліджень за всіма її складовими, оскільки на сьогодні відсутня єдина точка зору щодо розуміння понять «економічна безпека», «забезпечення економічної безпеки», «загрози економічної безпеки».

Слід також звернути увагу на те, що нормативне врегулювання питань забезпечення економічної безпеки на рівні програмного чи концептуального документу відсутнє. На жаль, своє відображення правові засади економічної безпеки знаходять лише у проектах нормативних документів: Державна програма забезпечення економічної безпеки, Концепція економічної безпеки та Стратегія забезпечення економічної безпеки. Але жоден із названих проектів так і не був прийнятий.

Об'єктивні потреби українського суспільства та відсутність комплексних наукових розробок щодо забезпечення економічної безпеки держави та недосконалість науково-теоретичної розробки напрямів вирішення зазначених проблем сприяли вибору теми дослідження, результати якого викладені в даній науковій роботі.

Внутрішні суперечності соціально-економічного розвитку держави на тлі світової фінансово-економічної кризи загострили проблему забезпечення економічної безпеки України як передумови збереження економічного суверенітету та державної цілісності.

Розбудовуючи власну державу, Україна поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності, повинна розв'язати стратегічне завдання забезпечення своєї економічної безпеки. Йдеться, на нашу думку, перш за все про формування найпрогресивнішої моделі економічної системи – соціально орієнтованого ринкового господарства, забезпечення сталого економічного

зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, істотного зростання рівня і якості життя населення, вільного всебічного розвитку кожного члена суспільства. У ст. 3 Конституції України визначено, що людина, її життя, і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Зміцнення економічної безпеки є найважливішою функцією держави, справою всього українського народу.

Крім цього сучасна динаміка економічних процесів в Україні й світі зумовлює необхідність формування адекватної та ефективної системи державного управління економічною безпекою, забезпечення якої, згідно із частиною першою статті 17 Конституції України визначено однією з найважливіших функцій держави [4].

Без забезпечення економічної безпеки неможлива незалежність, стабільність та сталий розвиток країни. Проте, поглиблення економічної кризи призводить до кризи забезпечення економічної безпеки, посилює зневіру громадян в ефективності та навіть у доцільності подальших ринкових перетворень, а головне підриває довіру до влади.

Проблема забезпечення та зміцнення економічної безпеки країни – не є новою для юридичної та економічної науки. Вона не породжена сьогоденням, а має корені й у минулому. Наразі питання економічної безпеки країни набули загальнонаціонального значення і відповідно підвищили актуальність та значущість не лише для економічної безпеки країни, а й для національної безпеки країни загалом. Труднощі створення дієвої системи економічної безпеки в Україні зумовлені необхідністю розробки складних теоретичних і одночасного вирішення практичних питань.

На сьогодні з точки зору наукової спільноти найбільш виваженим можна вважати визначення економічної безпеки держави як загальнонаціонального комплексу заходів та механізмів протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, використання якого дає змогу досягнути та підтримувати стабільний розвиток економіки держави [5, с.37].

Економічна безпека країни має досить складну внутрішню структуру і формується на таких засадах:

- економічна незалежність (можливість контролю держави за національними ресурсами; досягнення такого рівня виробництва, ефективності та якості продукції, які б забезпечили її конкурентоспроможність і дозволили на рівноправних засадах брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках та обміні науково-технічними досягненнями);

- стабільність і стійкість національної економіки (захист власності у всіх її формах, створення надійних умов та гарантій для підприємницької активності, стримування факторів, які можуть дестабілізувати ситуацію);

- здатність до саморозвитку і прогресу (створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників тощо) [6, с.52].

До основних принципів забезпечення економічної безпеки України можна віднести [7, с.22]:

- верховенство закону під час забезпечення економічної безпеки;

- додержання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;

- взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки;

- своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;

- пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;

- інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

До основних структурних елементів економічної безпеки України належать: сировинно-ресурсна безпека; енергетична безпека; фінансова

безпека; соціальна безпека; інноваційно-технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека [5, с.18].

Загальний стан національної економічної безпеки України в умовах розбудови ринкової економіки і громадянського суспільства є:

- інтегрованим макроекономічним показником соціально-економічного розвитку країни;

- основою для розробки стратегічної державної політики і конкретних заходів її реалізації;

- вирішальною умовою узгодження та реалізації всієї системи економічних інтересів країни [8, с.23].

Належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, примусити працювати механізм управління економічною ситуацією, створити ефективні механізми соціального захисту населення [9, с.100].

Отже, сутність економічної безпеки можна визначити як такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечуються гарантований захист національних інтересів, незалежність обраного економічного курсу, соціальна спрямованість економічних реформ, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

В сучасних умовах занепаду вітчизняної економіки та загострення фінансово-економічної кризи в Україні зростає необхідність забезпечення належного рівня економічної безпеки країни. Головним чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем є трансформаційна криза, що охопила всі сфери і стала суттєвою перешкодою на шляху до забезпечення сталого розвитку економіки та українського суспільства.

Сьогодні Україна перебуває на відповідальному етапі формування незалежної правової держави з високорозвиненою економікою, шляхи переходу до якої, як не прикро, виявилися дуже важкими. Упорядкування правового

регулювання економічних відносин і вихід з тяжкої кризи 90-х років дає можливість сподіватися на повернення до нормальних форм і ритмів роботи стратегічно важливих і найчутливіших до будь-яких суспільних негараздів сфер: паливно-енергетичного, аграрно-промислового комплексів, кредитно-банківської та фінансової систем.

Незалежна Україна обрала якісно нові пріоритети щодо інтеграції у світову співдружність, проте їх втілення вимагає змін у економіці. Очевидною сьогодні є нагальна необхідність створення у країні такої системи, за якої держава мала б реальну можливість контролювати свої ресурси маючи при цьому надійні умови, гарантії та можливості сталого економічного зростання з метою ведення рівноправних ділових стосунків. Для вирішення цього завдання існує чимало внутрішніх і зовнішніх перешкод, що викликані державними, політичними, соціальними та іншими труднощами, адже забезпечення економічної безпеки держави вимагає технологічної, комерційної, інформаційної, економічної, фінансово-кредитної та політичної безпеки держави.

Так, лівову частку економічних потрясінь складає формування «тіньового» сектору економіки, тобто наявність в учасників суспільних відносин значних, неконтрольованих державою фінансових та матеріальних ресурсів. Не менш загрозливою є безсистемна політика уряду, адже економічна безпека вимагає коректних управлінських рішень держави. Насправді ж успішно продовжується необґрунтоване руйнування важкої та оборонної промисловості, неконтрольовано протікають процеси приватизації та роздержавлення, не замислюючись надається будь-яка інформація усім бажаним. Непокоїть також величезний рівень безробіття і злочинності, шалений розрив у доходах між найбільш і найменш забезпеченими групами населення, темпи інфляції, корупція, нераціональна податкова політика, бюрократизація суспільства, відсутність досвіду державотворення тощо. Окремі дослідники особливу увагу приділяють також і фінансовій безпеці, передбачаючи її безпосередній вплив на інвестиційний клімат держави. Саме стан внутрішньої та зовнішньої заборгованості, розподіл державного бюджету,

дефіцит платіжного балансу, а також стійкість банківської системи та національної валюти є найважливішими показниками, що сприяють «вливанню» вітчизняних та іноземних інвестицій.

Поряд з тим абсолютно неприпустимим є ігнорування зовнішніх загроз та перешкод економічній безпеці України. До них належить і традиційна енергозалежність України від Росії, і «наркозалежність» України від мізерних фінансових надходжень з-за кордону, і величезний зовнішній борг держави, стан екології, міграційні процеси і багато іншого.

Виходячи з позицій та завдань євроінтеграції, Україна, безумовно, зацікавлена в якнайширшому розвитку багатостороннього економічного співробітництва з країнами СНД.

З точки захисту економічних інтересів і гарантування національної безпеки України передусім, необхідне спрямування основних зусиль на розв'язання проблем, пов'язаних зі здійсненням структурної перебудови вітчизняної економіки, істотного зменшення енерго- і металомісткості ВВП та випуску наукоємної конкурентоспроможної продукції, забезпечення альтернативності джерел надходження енергоносіїв та ефективної диверсифікації зовнішніх економічних зв'язків.

Таким чином виявлення і усунення внутрішніх і зовнішніх причин і умов деструктивного та дестабілізуючого впливу на національну економічну безпеку держави на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства і держави є першочерговим та невідкладним завданням наукового потенціалу України та її владних структур.

Економічна безпека створює можливість і готовність економіки забезпечити достатні умови життя і розвитку особи, соціально-економічну і військово-політичну стабільність суспільства і держави, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Лише надійна й ефективна система забезпечення економічної безпеки є необхідною умовою для стабільного та стійкого соціально-економічного розвитку держави й захисту її незалежності.

Підсумовуючи викладене, слід підкреслити, що категорія економічної

безпеки є дуже багатоплановою, багатогранною і багаторівневою. Вона тісно поєднана з багатьма іншими економічними, політичними, соціальними процесами й найбільш узагальнено визначається як загальнонаціональний комплекс заходів та механізмів протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам, використання якого дає змогу досягнути та підтримувати стабільний розвиток економіки держави

Резюмуючи необхідно наголосити на тому, що в сучасних умовах інтенсифікації та ускладнення рівня розвитку товарно-грошових відносин, зростає роль економічної безпеки не лише окремих суб'єктів господарювання, а саме держави. Економічна безпека держави вимагає наявності в неї достатніх ресурсів для реалізації відтворювальних процесів у всіх сферах докладання суспільно корисної праці, забезпечення стабільності суспільного ладу, а також незалежності, тобто можливості самостійно формувати та здійснювати внутрішню і зовнішню політику та протистояти загрозам. Загрози в свою чергу також можуть бути внутрішніми (тіньова економіка, безсистемна політика уряду, руйнування важкої та оборонної промисловості, процеси приватизації та роздержавлення, високий рівень безробіття і злочинності, темпи інфляції, корупція, нераціональна податкова політика, бюрократизація суспільства, внутрішня та зовнішня заборгованість, дефіцит платіжного балансу, відсутність досвіду державотворення тощо) та зовнішніми (енергозалежність України від Росії, «наркозалежність» України від мізерних фінансових надходжень з-за кордону, величезний зовнішній борг держави, стан екології, міграційні процеси та ін.).

Враховуючи те, що економічна безпека може розглядатись як можливість країни стабільно розвиватися, а також зважаючи на характеристики основних умов і факторів, що породжують загрози економіці, кожна країна вкладає у це поняття власний зміст. Теоретична база і практичний досвід країн з розвинутою ринковою економікою повинні бути адаптовані до сучасних економічних умов в Україні в якомога найкоротший час.

Список використаної літератури

1. Лекарь С. І. Механізм економічної безпеки в Україні / С. І. Лекарь // Вісник ХНУВС. – 2012. – №2 (57) – С. 132-133.
2. Бобров Є. Сучасні підходи до дослідження економічної безпеки / Є. Бобров // Економіка України. – 2012. – №4 (605). – С. 80-85.
3. Прокопов Б.И. Экономическая глобализация [Электронный ресурс] / Б.И. Прокопов // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 4. – С. 144-148. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2245>.
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Кириченко О.А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : моногр. / О.А. Кириченко, В.С. Сідак, С.М. Лаптев та ін. – К. : УЕП «Крок», 2008. – 401 с.
6. Новікова О.Ф., Покотиленко Р.В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: моногр. / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк.: Ін-т економіки промисловості НАН України, 2006. – 407 с.
7. Ліпкан В.А. Національна безпека України: [навч. посіб.] / В.А. Ліпкан. – К.: Кондор, 2012. – 552 с.
8. Бринзей Б. Детермінанти економічної безпеки держави / Б. Бринзей // Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: Мат. III Всеукраїн. наук.-практ. конф. (18–20 травня 2016 р., м. Львів) / упоряд. А.М. Штангрет; редкол. : О.І. Копилюк, В.В. Мартинів, Є.М. Палига та ін. — Львів: Укр. акад. друкарства, 2016. — С. 23-25.
9. Фень К.С. Ретроспективний огляд поняття «економічна безпека» / К.С. Фень // Молодий вчений. – 2016. – №2 (29). – С. 98-102.

Солонар А.В., Холод О.В. Проблеми забезпечення економічної безпеки України в умовах євроінтеграційних процесів / А.В.Солонар, О.В. Холод // Правові горизонти. – 2016. - №2. – С.93-98